

Sažetak

Osnivanje demokratske/slobodne škole u skladu je s ciljevima iznesenima u *Nacionalnom programu djelovanja za mlade 2008.-2011.* Republike Hrvatske kao i s opredjeljenjima Europske unije u području odgoja i obrazovanja. Naša udruga uživa podršku Europske zajednice demokratskog obrazovanja (EUDEC). Škola kakvu želimo osnovati u Hrvatskoj djelovala bi na tragu prve u svijetu Slobodne škole koju je početkom prošlog stoljeća u Velikoj Britaniji osnovao A. S. Neill. Ipak, uzimajući u obzir zadane specifičnosti Hrvatske, odlučili smo se za model uzeti školu Sands. Pritom se vodimo činjenicom da je neizvjesno što nam nosi budućnost te da mlade prije svega treba osposobiti za kritičko razmišljanje, analizu, interdisciplinarnost i primjenu sveukupnog znanja koje im čovječanstvo ostavlja u naslijeđe.

Neka od osnovnih načela slobodnih škola su, primjerice, da pohađanje nastave nije obavezno te da se ne provodi ocjenjivanje u smislu redovitog testiranja i usmene provjere. Učenici su kroz konzultacije sa svojim mentorima informirani o osobnim postignućima. Slijedom ovih pravila, učenici ne mogu pasti razred i naprosto u školi ostaju i uče sve dok su njezini članovi. Sva se pravila kao i sve zabrane donose demokratskim glasovanjem, primjenjujući načelo pravičnosti i uzimajući u obzir specifične okolnosti svakog prekršaja i prekršitelja. U demokratskim je školama moguće učenika ili osoblje isključiti iz škole ukoliko tako odluči većina. Svakom članu zajednice zagantirano je pravo da se sam založi za svoj slučaj i demonstrira svoje razloge i želju za ostanak u zajednici. Svi članovi imaju pravo izraziti prigovor na ponašanje nekoga u zajednici ili podržati i pohvaliti neka ponašanja i osobe. Od svakog se člana očekuje da odluke izglasane na sastancima prihvati dostojanstveno i da ih poštuje.

Rad škole namjeravamo financirati iz članarina polaznika, u nadi da će i alternativno obrazovanje dugoročno dobivati veću podršku od države, kao što je slučaj u demokratskim državama u Europskoj uniji.

Okolo prostora u kojem bi se po osnivanju škole mogla održavati nastava pregovaramo s Karlovcem i Samoborom, no zasad su još uvijek otvorene sve opcije. Podrška tijela lokalne samouprave uvelike ovisi upravo o tome hoćemo li dobiti podršku na nacionalnoj razini. Stoga ulažemo velike nade i očekivanja u Vašu podršku.

Broj demokratskih škola u svijetu je značajan a u Europi je u stalnom porastu. Ovim se zahtjevom pridružujemo djelovanju osam inicijativa u različitim zemljama u Europi (Švicarska, Njemačka, Italija i Rumunija) i želimo otvoriti vrata prvoj demokratskoj-slobodnoj školi u Hrvatskoj.

Razlozi za osnivanje alternativne/"slobodne"/"demokratske" škole

Hrvatska je već punoljetna na svom demokratskom putu i u skladu s tradicijama demokratskog, civilnog društva otvorile su se mogućnosti za slobodno udruživanje i inicijative građana koje pridonose pluralizmu u raznim sektorima društva. Alternativno obrazovanje, koje je dio pluralizma u segmentu opcija u školstvu, vrlo sramežljivo i suzdržano korača ka realizaciji. Danas su u Hrvatskoj prisutne dvije alternativne škole po modelu i prema pedagogiji Rudolfa Steinera te jedna Montessori škola.

U 2010. godini, vrijeme je za otvaranje nove opcije u alternativnom obrazovanju, opcije koja je poznata još od ranih godina dvadesetog stoljeća te realizirana na svim kontinentima, a osobito i u rastućem broju europskih država u vidu samostalnih, slobodnih/demokratskih škola.

Slobodne/demokratske škole njeguju tradiciju dječje demokracije, poštuju pravo učenika na samoopredjeljenje i kreiranje osobne razvojne, odgojne i obrazovne putanje. U tim

školama učenici odlučuju što, kako, kada i s kim će učiti. Istodobno sudjeluju u demokratskom upravljanju školom prema načelu jednakog prava glasa na sastancima škole na kojima se donose sve odluke koje se tiču upravljanja školom, provođenja nastave i cjelokupnog školskog života.

Činjenica da su pohađali ustanovu u kojoj su zajedno s ostalima svakodnevno prakticirali demokraciju i bili osobno odgovorni za svoje obrazovanje doprinijela je formiranju autentične i kompletne osobnosti učenika demokratskih škola. Ti se učenici već od najranije dobi odgovorno odnose prema sebi i drugima te su kao odrasle jedinke sposobni aktivno djelovati u društvu i zajednici.

Kada se isključi prisila te se učeniku, odnosno djetetu, budućem čovjeku dozvoli da uči na temelju svojih interesa, dogodi se čudo koje se zove „self-motivated / determined and directed learning“ odnosno učenje iz vlastite motivacije, iz potrebe za znanjem i stjecanjem vještina, kakvo učenje uistinu jest do doba kada dijete krene u školu. Činjenica je da djeca od malih nogu konstantno istražuju i uče o svijetu oko sebe te su u tome vrlo uspješna.

Premda je kroz povijest znanje bilo privilegija učenih ljudi i prenosilo se na klasičan način, podukom *ex cathedra*, svijet i tehnologija su uvelike napredovali te su stvoreni uvjeti u kojima su znanja i vještine dostupni svakom tko želi o bilo čemu nešto saznati i naučiti. Međutim, škola kao mjesto socijalizacije, odgoja i obrazovanja i dalje igra neprikosnovenu ulogu u svakom civiliziranom društvu.

U 21. stoljeću svjedočimo generacijama mladih koji su rođeni u digitalnom dobu i navikli vizualnim i zvučnim stimulacijama više nego klasičnom, predavačkom tipu nastave. To su generacije koje imaju drukčije potrebe i drukčiji način i ritam otkrivanja svijeta oko sebe. U skladu s obrazovnom politikom i ciljevima EU, mladima treba stvoriti nove okvire za stjecanje radnih i životnih kompetencija koje će oplemenjivati kroz cijeloživotno učenje s naglaskom na društvene vještine, vještine učenja i samoodređenje u procesu stjecanja znanja i vještina.

Upravo jedan od ciljeva Nacionalnog programa za zaštitu i promicanje ljudskih prava u Republici Hrvatskoj od 2008. do 2011. godine, koji je u rujnu 2007. pod naslovom *Nacionalni program djelovanja za mlade* (2003.) usvojila Vlada Republike Hrvatske, navodi se kako Hrvatska „teži poboljšanju stvaranja socijalnih, obrazovnih, odgojnih, kulturnih, materijalnih i ostalih uvjeta za trajnu dobrobit mladih te njihovo aktivno, potpuno i odgovorno sudjelovanje u razvitku demokratskoga društva.“

Smatramo da demokratski model obrazovanja nudi izravni odgovor na ciljeve postavljene ne samo u gore spomenutom *Nacionalnom programu* Republike Hrvatske, već i na razini Europske unije, u smislu naglaska na životne, društvene i radne kompetencije kroz prizmu cijeloživotnog obrazovanja.

Gdje postoji volja, postoji i način. Upravo ova fraza opisuje našu sadašnju situaciju. Imamo volju, a uživamo i podršku Europske zajednice demokratskog obrazovanja (EUDEC, <http://www.eudec.org/home/>), u čijoj sam Upravi, da osnujemo školu koja će moći zadovoljiti potrebe mladih za samoopredjeljenje i samoostvarenje u okruženju koje im bez prisile pruža mogućnost da se razvijaju i obrazuju u sposobne i sretne pojedince. Jedino takvi pojedinci u mogućnosti su kvalitetno, odgovorno, kreativno i inovativno sudjelovati u izgradnji društva i ekonomije znanja koji, pak, predstavljaju odgovor na zahtjeve održivog razvoja i života u budućnosti.

U ljudskoj je prirodi potreba za zadovoljavanjem potreba, a najvažnije su zadovoljstvo, ljubav i osjećaj uspješnosti. Ukoliko okruženje u kojem učimo i radimo ne može zadovoljiti ove potrebe, učenje ili rad se neće događati. Brojna su istraživanja pokazala i

dokazala da je suradnički odnos najučinkovitiji u vođenju i radu s ljudima. Nastava koja osigurava odnos u kojem su sudionici ravnopravni, međusobno se uvažavaju i zajedno rade na postizanju zajednički postavljenih ciljeva jest jedina humana nastava.

Obrazovni model prve slobodne/demokratske škole

Osnivač prve slobodne škole, Englez A. S. Neill, imao je na umu prava djece na igru i odabir aktivnosti, smatrajući da se djeci treba omogućiti zadovoljavanje potreba primjerenih njihovoj dobi te im je u svojoj školi dao na volju izbor aktivnosti, a kasnije im je omogućio i upravljanje školom, prepustivši im time u potpunosti odgovornost za njihov vlastiti obrazovni put i život. Demokracija i odgovornost usko su povezani i ne mogu se naučiti ukoliko se ne njeguju kao životno bitne vještine kroz odrastanje i formiranje osobnosti. Može li se od pojedinca za kojeg je do njegove punoljetnosti sve već unaprijed odlučeno i determinirano, uistinu očekivati da će – kada uđe u svijet odraslih u kojemu odjednom mora biti odgovoran za sebe, svoju moguću obitelj, zajednicu, državu i svijet – tim vještinama naprosto vladati jer je o njima informiran? Činjenice pokazuju da se to naprosto ne događa. Dovoljno je otvoriti novine, upaliti televizor i vidjeti koliko je neodgovorno i nehumano ponašanje uzelo globalnog maha.

U demokratskim školama nastava je organizirana na različite načine i svaka je škola razvila svoja načela, poštujući postulate dječje demokracije i prava djeteta na slobodni izbor aktivnosti, samoopredjeljenje te izbor u učenju i sudjelovanje u demokratskom donošenju odluka vezanih za cjelokupno vođenje škole.

Pri osnivanju škole u Hrvatskoj želimo se približiti ovom modelu što je više moguće, uzimajući u obzir organizacijske i zakonske okvire te kulturu i navike specifične za našu sredinu.

Odlučili smo se za model uzeti školu Sands iz Ujedinjenog Kraljevstva. Sands je srednja dnevna škola koja slijedi nacionalni kurikulum i u demokratskom ozračju priprema učenike za uspješan nastavak obrazovanja te za kvalitetan i kreativan život. Učenicima se nudi širok izbor akademskih predmeta, ali isto tako i kreativne, umjetničke radionice, istraživačka i projektna nastava. Svaki učenik ima svog mentora s kojim surađuje na svom obrazovnom i životnom putu. Pohađanje nastave nije obavezno, ali jednom kad se odluče za neki predmet, od učenika se očekuje da polaze nastavu ili da informiraju voditelja da nisu više zainteresirani i da izaberu nešto drugo. U školi se ne provodi klasična provjera znanja i vrednovanje, ali su učenici putem individualnih konzultacija informirani o razini postignuća. U periodu kad se učenici trebaju pripremati za završne ispite nudi im se priprema i organiziraju se probni ispiti.

Nastava se odvija u manjim odgojno-obrazovnim skupinama u prostorijama koje jedino po ploči podsjećaju na učionice. Škola je smještena u zgradi koja je prije bila obiteljska kuća. Učenici sjede oko jednog velikog stola i uče zajedno kroz razgovor o nekoj temi. Profesor nije predavač nego voditelj i podrška u učenju.

Kako ćemo provoditi naobrazbu

Po uzoru na školu Sands, planiramo ponuditi sve akademske predmete koji su propisani Hrvatskim nacionalnim planom i programom i omogućiti učenicima da se kvalitetno pripreme za nastavak obrazovanja na višim obrazovnim institucijama.

Neizvjesno je što nam nosi budućnost i mlade prije svega treba osposobiti za kritičko razmišljanje, analizu, interdisciplinarnost i primjenu sveukupnog znanja koje im čovječanstvo ostavlja u naslijeđe. Povijest jest učiteljica života i kad se mladima omogući da sagledaju sve događaje i dosadašnja postignuća na svim ljudskim planovima,

zasigurno će moći spoznati suštinu te izvući zaključke koji će stvoriti uvjete za nova, kreativna i inovativna rješenja za budućnost.

Škola treba postati mjesto koje gleda unaprijed više nego unatrag. Za novo doba su potrebni i novi ljudi, stručnjaci koji su sposobni povezivati i uključivati različita znanja i vještine sukladno potrebama. Uske specijalizacije su i dalje potrebne, ali su još više potrebni prilagodljivi stručnjaci, oni koji su sposobni integrirati i kombinirati različite discipline jer je u ljudskom rodu i njegovim neimarima sve povezano. Mlade generacije treba pripremiti za odgovorni samoodrživi život i napredak. Naglasak se s teorije mora pomaknuti na praksu i praktičnu primjenu te bolju pripremu za svijet rada i stvaranja. Hrvatska je zemlja u razvoju i neophodno su joj potrebni mladi i sposobni poduzetnici. Poduzetnički duh i vještine se stječu kroz konkretne aktivnosti i promoviranje poslovnih djelatnosti.

Programne i sadržaje pojedinih predmeta povezujemo na način da omogućuju učinkovitije i smislenije usvajanje znanja i vještina potrebnih za daljnje obrazovanje, rad i kvalitetan doprinos razvoju zajednice i društva u cjelini. Naobrazba ima holistički pristup i usmjerena je stvarnim potrebama mladih pružajući im prostor za otkrivanje svoje osobnosti, talenta i sposobnosti.

U školi koju namjeravamo osnovati nastavu bismo organizirali u module, povezivanjem srodnih predmeta u modulske grupe. Primjerice imali bismo modul humanističkih znanosti koji bi uključivao jezike, književnost, povijest, geografiju, religijsko-duhovne studije i umjetnost. Zatim bi tu bio znanstveni modul koji bi uključivao matematiku, fiziku, biologiju i kemiju. Postojao bi i treći, poduzetnički modul koji bi podučavao osnove komunikacije i poduzetništva u kombinaciji s informatičkim znanostima i imao zadaću mlade pripremiti za praktičnu primjenu općih znanja i vještina. Premda bi postojao klasični raspored sati i rad nalik klasičnoj nastavi, učenici bi također mogli raditi individualno ili u skupinama koje bi sami formirali u skladu sa zajedničkim interesima u radu na tematsko-istraživačkim projektima. Nadalje, nastava bi se odvijala i izvan škole u okviru terensko-istraživačke nastave. Specifična znanja i vještine bi prenosile autentične osobe, stručnjaci putem tematskih radionica. Primjerice, liječnici bi gostovali na radionicama vezanim uz zdravlje, bankari na radionicama vezanim uz upravljanje novcem, dok bi o traženju posla i pisanju zamolbi za posao govorili ljudi Zavoda za zapošljavanje.

Škola bi nudila niz dodatnih aktivnosti kao što je primjerice školski orkestar, zbor, dramski studio, likovne i druge kreativne radionice, joga i ples.

Obrazovni tim – osoblje škole

Kako za demokratski model obrazovanja nema stručnjaka u Hrvatskoj, niti je moguće pohađati tečajeve za osposobljavanje za rad u demokratskim školama jer jednostavno ne postoje, tim za rad u školi bit će oformljen na bazi natječaja putem kojega će se birati kandidati koji su se prethodno informirali o ovom modelu i svjesno ga žele prakticirati zajedno s ostalim osobljem i učenicima u školskoj zajednici. Odlučujući kriterij će svakako biti autentičnost same osobe i njezina sposobnost da se prilagodi uvjetima rada u demokratskom modelu koji podrazumijevaju uvažavanje djece i suradnički odnos kako s djecom, tako i sa svim članovima zajednice. Smatramo da potencijalni kandidati trebaju biti kompletne, formirane osobe, svjesne svoje osobnosti i kvalitete, te da u svom djelovanju iskazuju životnu i duhovnu zrelost. Istovremeno, kandidati trebaju biti spremni raditi na svom kontinuiranom razvoju i učenju kroz život i interakcije u zajednici, stvarajući uvjete ne samo za osobni razvoj nego i za napredak i razvoj drugih i zajednice u cjelini. Izvrsnost u akademskim postignućima ne mora biti presudni faktor. No demonstrirana postignuća na planu inovativnog i kreativnog rada s djecom bit će prednost. U izvođenju nastavnih i drugih aktivnosti bili bi uključeni i stručnjaci raznih

profila koji mogu dati kvalitetan i jedinstven doprinos nekom području koje se izučava. Primjerice, umjetničke radionice bi držali umjetnici, a glazbene glazbenici.

U suradnji s EUDEC-om (Europskom zajednicom demokratskog obrazovanja) kontinuirano ćemo planirati i provoditi stručne posjete i razmjene osoblja i učenika te surađivati na izradi modula za osposobljavanje kadrova za rad u demokratskom obrazovanju. Namjera nam je također ostvariti trajnu suradnju s učiteljskim fakultetima i biti ustanova u kojoj će budući učitelji moći hospitirati i raditi na osobnoj edukaciji i razvoju.

Organizacija nastave i praćenje učenika

Nastava bi se odvijala svakodnevno u razdoblju od 9 do 14.30 sati. Škola bi i nakon toga bila otvorena za dodatne i izborne aktivnosti te za neformalno druženje učenika, roditelja i osoblja. Kalendarski bi bila organizirana sukladno organizaciji nastave u ostalim odgojno-obrazovnim ustanovama u Hrvatskoj.

Učenici bi birali module koje će pohađati i na taj način bi imali priliku oprobati se u raznim disciplinama i formirati stavove o tome što žele intenzivnije učiti i usavršavati. Sve što se u školi uči bilo bi dostupno na školskim računalima za učenike koji preferiraju samostalno učenje. Svaki bi učenik imao mogućnost odabira predmeta i aktivnosti i uz rad s osobnim mentorom bi se sustavno pripremao za uspješno polaganje završnih ispita u skladu s osobnim interesima i odabirom željenog nastavka obrazovanja ili rada.

Pohađanje nastave, u skladu s načelima slobodne škole, ne bi bilo obavezno i izostanci se ne bi kažnjavali. Ocjenjivanje u smislu redovitog testiranja i usmene provjere se ne bi provodilo. Učenici bi u konzultacijama sa svojim mentorima bili informirani o osobnim postignućima. Slijedom ovih pravila, učenici ne bi mogli pasti razred i naprosto bi u školi ostali i učili sve dok su njezini članovi.

Smatramo da je ovo bolje rješenje jer se pokazalo da učenici bolje uče ukoliko se ukloni prisila i prijetnja ocjenom i padom razreda. Cilj škole jest da mlade pripremi za život u zajednici i u društvu, a ne da ih pretvori u frustrirane gubitnike.

U slobodnim školama nema neuspješnih učenika jer se svaki pojedinačni uspjeh vrednuje zasebno, a ne u usporedbi s drugima. Kako su matura na kraju srednje škole, a isto tako i najavljena matura na kraju osnovne škole planirani pokazatelji obrazovnih postignuća pojedinih učenika, smatramo da je obaveza i odgovornost odgojno obrazovne ustanove da svakom svom članu pomogne da ostvari ciljeve koje si je sam zacrtao.

U cilju omogućavanja nastavka školovanja u nekoj drugoj ustanovi te za nastavak školovanja na višim obrazovnim ustanovama, spremni smo provoditi praćenje napretka i postignuća pojedinih učenika koje će nam omogućiti izdavanje potrebne dokumentacije u tom smislu. Pozdravljamo uvođenje standardnih nacionalnih provjera sposobnosti i znanja jer se na taj način stvara mogućnost individualizirane pripreme učenika za stjecanje onih znanja i vještina koja će ih uspješno dovesti do željene karijere i životnog puta. Istodobno se mladima pruža mogućnost istraživanja i pronalaženja disciplina za koje imaju prirodne sposobnosti i sklonosti. O svim aktivnostima, sudionicima i nositeljima istih bi se odlučivalo na demokratski način, na školskim sastancima, putem glasovanja u kojem svaki učenik i svaki član osoblja ima po jedan jednakovrijedan glas.

Pravila i zabrane

Na zabrane se u slobodnim/demokratskim školama gleda na način da su logično vezane uz prekršaj ili povredu pravila. Jednostavne povrede pravila zahtijevaju jednostavne,

logične mjere. Ako ostavljaš uključeno računalo premda znaš da ga treba isključiti i premda si u vezi toga već bio upozoren, zabranit će ti se pristup računalu dok ne shvatiš kako se treba odgovorno ponašati vezano uz zajedničku opremu. Ukoliko si prekršio neko pravilo jer imaš nekih drugih problema, ili si ljut, onda ćemo raditi na tome da riješimo taj problem i vidimo radi čega si ljut, a tek ćemo onda razgovarati o prekršaju, ili ćemo preko njega prijeći. U statutu škole bit će navedeno da se odluke o pravilima, pohvalama i zabranama donose na školskom sastanku. Učenici i osoblje škole radit će na izradi takvog dokumenta koji će dobiti i svoje ime i koji će biti podložen promjenama koje će nastajati u životu i radu u školi.

Osnovno je pravilo da se sva pravila donose demokratskim glasovanjem i sve zabrane se također predlažu i odlučuju na taj isti način, primjenjujući načelo pravičnosti i uzimajući u obzir specifične okolnosti svakog prekršaja i prekršitelja.

U demokratskim je školama moguće učenika ili osoblje isključiti iz škole ukoliko tako odluči većina. Svakom članu zajednice zagarantirano je pravo da se sam založi za svoj slučaj i demonstrira svoje razloge i želju za ostanak u zajednici. Svi članovi imaju pravo izraziti prigovor na ponašanje nekoga u zajednici ili podržati i pohvaliti neka ponašanja i osobe. Od svakog se člana očekuje da odluke izglasane na sastancima prihvati dostojanstveno i da ih poštuje.

Prostor

Kako nam je namjera upisati između 60 i 80 učenika, prostor za rad škole planiramo unajmiti. U tom smislu komuniciramo s Upravom Grada Karlovca, a paralelno i Grada Samobora, te dogovaramo mogućnost korištenja prostorija koje su u sastavu karlovačkog Veleučilišta, a trenutno se ne koriste za izvođenje nastave, odnosno adekvatnih prostora u gradu Samoboru.

Škole ćemo opremiti sredstvima kredita ostvarenog na temelju vlastitih sredstava. Dugoročno je rješenje kupnja ili gradnja vlastitog prostora prema planu i nacrtu koji odgovara potrebama rada u demokratskom obrazovnom modelu.

Financiranje

Rad škole namjeravamo financirati iz članarina polaznika, u nadi da će i alternativno obrazovanje dugoročno dobivati veću podršku od države, kao što je slučaj u demokratskim državama u Europskoj uniji. Škola kao neprofitna, javna ustanova može koristiti sve zakonom dopuštene izvore financiranja.

Zaključak

Molimo naslov da uzme u obzir činjenicu da ovaj zahtjev pišemo u slobodnoj formi te nastojimo pružiti sve informacije za koje smatramo da su relevantne pri donošenju odluke o opravdanosti osnivanja škole.

Demokratske škole su modeli cjelokupnog općeg obrazovanja i redovito se osnivaju kao osnovne i srednje škole istovremeno. U svakom slučaju mišljenja smo da će prva slobodna/demokratska škola poboljšati obrazovni profil bilo Karlovca ili Samobora kao i šire regije te pružiti djeci, roditeljima i djelatnicima u prosvjeti mogućnost da budu uključeni u rad ustanove koja doprinosi pluralizmu u obrazovanju i na taj se način približava standardima unutar demokratskih država članica Europske unije.

Premda se demokratski model obrazovanja ne mora nužno svidjeti, niti odgovarati svakom djetetu i roditelju, smatramo da postoji rastući broj onih koji bi u njemu prepoznali vrijednosti koje su relevantne za budućnost Hrvatske. Ovo tvrdimo na temelju iskustava koja smo imali prilikom prezentacija demokratskog modela obrazovanja u Zagrebu, Rijeci, Samoboru i Karlovcu, kad su nas djeca, roditelji i prosvjetni djelatnici propitivali kada će se otvoriti škola i poticali nas da na tome ustrajno radimo.

Hrvatska kao demokratska država i supotpisnica Opće deklaracije o ljudskim pravima zalaže se za pravo roditelja na izbor i mogućnost odabira modela i oblika poučavanja svog djeteta. Prva bi demokratska škola mogla postati mjesto dobre prakse koja se može uključiti i u trenutne i buduće državne obrazovne modele.

Za sve dodatne informacije, stojimo Vam na raspolaganju.

Bili bismo neizmjerljivo zahvalni i radosni ako biste udovoljili našoj zamolbi te pružili podršku našem, u ovim krajevima potpuno pionirskom, ali entuzijastičnom pothvatu. Za kraj, možda slogan škole Summerhill: "Osnovana 1921., još uvijek ispred svog vremena"

Popis nekih od postojećih Slobodnih škola u svijetu

AUSTRIJA	Die Hupfauer, Monchdorf Schuelerinnenschule im Wuk, Vienna Schule der Fruede, Feldkirchen Schulkollektiv Wien Wuk, Vienna
BELGIJA	Leerhuis Brussels
DANSKA	Den Demokratiske Skole Det frie Gymnasium
FRANCUSKA	Lycee Autogere De Paris, Paris Lycee Experimental, Saint Nazaire
NJEMAČKA	Kapriole Freie Schule Leipzig LEONARDO Freie Ganztagschule in Jena
LITVA	Osnovna škola "ŽINIUKAS"
NIZOZEMSKA	De Koers De Kampanje
POLJSKA	Autorska Szkoła Samorozwoju
PERU	Escuela Democrática de Huamachuco
ŠPANJOLSKA	Tximeleta